

การสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555¹

ศิริรัตน์ พิสัยเลิศ

บทคัดย่อ

การศึกษาการสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555 มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษา บริบททางการเมือง สังคม และประสบการณ์ทางการเมืองในชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลง ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555 และ 2) เพื่อศึกษาประเด็นการสื่อสารทางการเมืองในบทเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2555

ผลการศึกษาพบว่า บริบททางการเมือง สังคม และประสบการณ์ทางการเมืองในชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลงระหว่างปี พ.ศ. 2534-2555 สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระหว่างเหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนพฤษภาคมปี 35 ถึงวิกฤติเศรษฐกิจ (ช่วงปี พ.ศ. 2534-2543) ช่วงที่ 2 การเมืองไทยภายใต้รัฐบาลทักษิณและการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 (ช่วงปี พ.ศ. 2544-2549) และ ช่วงที่ 3 คือการเมืองไทยภายหลังจากการรัฐประหารและความขัดแย้งทาง

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคนิพนธ์ของผู้เขียนเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555” สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีการศึกษา 2558.

การเมืองที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น (ช่วงปี พ.ศ. 2549-2555) ทั้งนี้หากพิจารณาจากบทบาททางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของศิลปินอย่างในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และการร่วมชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เป็นช่วงเวลาที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของศิลปินมากที่สุด

งานศึกษาวิจัยนี้ยังปรากฏประเด็นการสื่อสารทางการเมืองในบทเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2534-2555 โดยสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ 1) การส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 2) การเสียดสีพฤติกรรมอันมิชอบของนักการเมือง ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่รัฐ 3) การสะท้อนความทุกข์ยากของประชาชนและการเสียดสีสภาพสังคมการเมืองในช่วงนั้น ๆ 4) การส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยม และ 5) การส่งเสริมสันติภาพและต่อต้านสงคราม

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการเมือง/ เพลง/ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์

Political Communication through Music of Pongsit Kampee during B.E. 2534-2555

Sirirat Pisailert

ABSTRACT

The study entitled “Political Communication through Music of Pongsit Kampee during B.E. 2534-2555” aims to 1) investigate political, social, and Pongsit Kampee’s political experience that had influenced to political communication via music context in the period of B.E. 2534-2555; and 2) analyze political communication issue through Pongsit Kampee’s music between B.E. 2534-2555.

The study results showed that political, social, and Pongsit Kampee’s political experience that had influenced to political communication via music context in the period of B.E. 2534-2555 can be divided into three main periods. Initially, May Day violence in B.E. 2535, People's Constitution in B.E 2540 and Economic Crises (Since B.E. 2534-2543). Following with the Thai political regime under Thaksin Shinawatra, the protesting of the People's Alliance for Democracy (PAD) until there was the coup on Tuesday 19th September in 2006 by the Council for Democratic Reform (CDR) (Since B.E. 2544-2549). Finally, Thailand

political landscape after coup and increasing in the political violence (Since B.E. 2549-2555). Considering on the political role of Pongsit Kampee especially once he has directly participated in the political violence in B.E.2535 or it is well known as black may day as well as Thai political conflict during B.E. 2548-2553. All of these political experiences have extremely determined political communication via the music of Pongsit Kampee.

In addition, the research also exposed the issue of political communication through Pongsit Kampee's music between B.E. 2534-2555, are to be categorized to 1) Underpinning democratic regime; 2) Sarcasm the abuse of power amid politicians, bureaucrats and governmental officials; 3) Manifestation people hardship and ironic political context in each period; 4) Promoting nationalism ideology; and 5) Keeping peace and anti-war.

KEYWORDS: Political Communication/ Music/ Pongsit Kampee

บทนำ

การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นกระบวนการหนึ่งในระบบการเมือง เนื่องจากการสื่อสารทางการเมืองเป็นตัวกลาง หรือสื่อกลางระหว่างรัฐและประชาชน โดยเป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและนโยบายของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการนำเอาข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนสู่รัฐบาล (เฉลิมชัย นาคแสนพญา, 2553, หน้า1) ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นรัฐรูปแบบใดก็ตาม การสื่อสารทางการเมืองถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการความการปลูกฝังอุดมการณ์ และสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองถือเป็นสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลซึ่งหากการสื่อสารทางการเมืองเป็นไปอย่างเสรี ไม่ถูกจำกัดสิทธิแล้วย่อมจะนำไปสู่การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองในสังคม ดังนั้นการสื่อสารทางการเมืองเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์จึงถูกกระทำผ่านกลไกต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางการศึกษา ศาสนา ครอบครัว แบบเรียน วรรณกรรม ภาพยนตร์ สื่อบันเทิง รวมไปถึงบทเพลง

บทเพลง เป็นสื่อชนิดหนึ่งในการส่งสารที่มีประสิทธิภาพ บทเพลงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ผู้แต่งสามารถใช้เป็นข้อมูลที่สะท้อนความคิดของตน และความคิดของคนในยุคไปพร้อม ๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวผู้แต่งอันเป็นเบื้องหลังในประวัติศาสตร์แต่ละยุค เพลงจึงเปรียบเสมือนวรรณกรรมอย่างหนึ่งในสังคม แต่เหนือกว่าตรงที่มีเสียงดนตรีประกอบ ทำให้เกิดความไพเราะ ชาบซึ้ง และผู้รับฟังเข้าใจได้ง่ายกว่าวรรณกรรมอื่น (จรรยาฤดีตัน สุวรรณภูสิทธิ์, 2531, หน้า 1) บทเพลงจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่รัฐใช้เป็นสื่อใน

การถ่ายทอด ถอด/ สร้างอุดมการณ์ที่รัฐต้องการนำเสนอให้กับประชาชนผ่าน บทเพลงที่บรรจุนี้อาเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่เรียกว่า เพลงปลุกใจ ถึงกระนั้นบทเพลงเองไม่ใช่สื่อที่สามารถถูกยึดครองได้โดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว ฝ่ายประชาชนเองก็ได้การนำเสนอความคิด ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ทางการเมืองของตนเช่นกันไม่ว่าจะมีเนื้อหาเพื่อสะท้อนปัญหา ข้อเรียกร้อง สภาพสังคม หรือแม้กระทั่งมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานไปจนถึงมีเนื้อหาต่อต้านรัฐ ซึ่งหนึ่งในบทเพลงประเภทดังกล่าวคือ บทเพลงเพื่อชีวิต

บทเพลงเพื่อชีวิตเป็นบทเพลงที่มีความสัมพันธ์กับบริบทการเมืองไทยมาอย่างยาวนาน โดยพัฒนาการของเพลงเพื่อชีวิตกับการเมืองไทยนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 4 ช่วง คือ

1. ช่วง “เพลงชีวิต” ก่อนปี พ.ศ. 2500 โดยเฉพาะช่วงหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ได้ปรากฏบทเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนภาพความทุกข์ยากของคนจน คนยาก เสียดสีปัญหาสังคมที่เรียกว่า “เพลงชีวิต” โดยมีศิลปินระดับครูเพลงชื่อดังหลายท่าน อาทิ แสงนภา บุญราศี เสน่ห์ โกมารชุน เพลงบางเพลงที่ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้กับประชาชนในการประท้วงรัฐบาล จึงทำให้ถูกรัฐบาลสั่งให้เป็นเพลง “ต้องห้าม”

2. ช่วงเพลงเพื่อชีวิตรุ่งเรืองในยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน ช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 ในยุคนี้เองที่ได้เกิดวงดนตรีเพื่อชีวิตวงแรกที่ได้รับการยอมรับอย่าง “วงคาราวาน” และยังมีวงดนตรีเพื่อชีวิตเกิดขึ้นเพิ่มอีกจำนวนมากเช่น ครูชุน โคมฉาย กรรมมาชน กงล้อ เยาวชน ฯลฯ เพลงเพื่อชีวิตได้กลายเป็นสื่อที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองโดยตรง จากการที่ขบวนการนักศึกษาซึ่งเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐ ได้ใช้บทเพลงเพื่อชีวิตมาเป็น

เครื่องมือต่อสู้เพื่อเรียกร้องหรือการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ “เพลงชีวิต” ที่มีเนื้อหาสะท้อนภาพสังคมในยุคก่อนปี พ.ศ.2500 กลับกลายเป็น “เพลงเพื่อชีวิต” ที่มีเนื้อหาและความเข้มข้นในการรับใช้มวลชนและทวีความรุนแรงทางการเมืองมากขึ้น (ฉันทลักษณ์ นันตา, 2553, หน้า 4)

3. ช่วงเพลงปฏิวัติหลังปี พ.ศ. 2519 หลังเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ศิลปินเพื่อชีวิตส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ส่งผลให้เพลงเพื่อชีวิตกลายเป็น “เพลงป่า” หรือ “เพลงต้องห้าม” เนื่องจากมีเนื้อหาเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์สู่มวลชน ปลุกเร้า สร้างกำลังใจให้แก่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ และเพลงมีเนื้อหาที่มุ่งล้มล้างอำนาจรัฐด้วยความรุนแรง

4. เพลงเพื่อชีวิตยุคคาราบาว หลังปี พ.ศ. 2523 การออกนโยบาย “การเมืองนำการทหาร” ตามคำสั่งที่ 66/23 เปิดทางให้อดีตนักศึกษาที่หนีเข้าป่าเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกลับคืนสู่เมืองโดยไม่มี ความผิดทางกฎหมาย นับแต่นั้นมาบทเพลงเพื่อชีวิตก็กลายมาเป็นบทเพลงบนดิน ซึ่งเนื้อหาของบทเพลงเองก็ลดความรุนแรงด้านเป้าหมายทางการเมืองลง โดยมุ่งเน้นบอกเล่า สะท้อนปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจแทน ทำให้เพลงเพื่อชีวิตกลายเป็นเพลงทางเลือกหนึ่งในสังคมไทย สำหรับจุดเปลี่ยนสำคัญของวงการเพลงเพื่อชีวิตคือ ในปี พ.ศ. 2527 ผลงานชุดเมดอินไทยแลนด์ของวงคาราบาว ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ปรากฏการณ์นี้มีความสำคัญต่อบทบาทของเพลงเพื่อชีวิต 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ ประการแรก ทำให้เพลงเพื่อชีวิตกลับมามีจุดยืนอย่างชัดเจนในสังคม และอีกประการหนึ่ง เป็นการทำให้เพลงเพื่อชีวิตเข้าสู่โลกธุรกิจอย่างเต็มตัว ถึงกระนั้นบทเพลงเพื่อ

ชีวิตก็ยังคงพยายามรักษาสถานะของตนเองโดยการมุ่งสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้น
ในสังคม

การต่อสู้ทางการเมืองผ่านเสียงดนตรีนั้นทำให้เห็นว่า สื่อเป็น
เครื่องมือที่สำคัญต่อการต่อสู้ทางการเมือง ในแง่ของการสร้างความรู้
ความคิด จิตสำนึกของมวลชนให้เป็นทิศทางเดียวกัน บทเพลงเพื่อชีวิตจึงมี
ส่วนช่วยสร้างความรู้ ความคิด ทศนคติและอุดมการณ์ให้แก่มวลชน
โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 ที่การต่อสู้ทางความคิดผ่านวรรณกรรม
หรือ “สงครามวัฒนธรรม” เป็นไปอย่างดุเดือด ยิ่งไปกว่านั้นยังจะเห็นได้ว่า
พัฒนาการของเพลงเพื่อชีวิตในสังคมไทยนั้นมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะ
สำคัญกับบริบททางการเมืองในแต่ละยุคสมัย ดังนั้นศิลปินเพื่อชีวิตซึ่งเป็นผู้ที่
มีบทบาทในการสร้างสรรค์บทเพลง จึงอยู่ในฐานะการเป็นผู้ส่งสาร/ถ่ายทอด
ข้อมูลสู่ผู้ฟังให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพทางสังคมที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง
ยิ่งไปกว่านั้นหากศิลปินผู้นั้นเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง และบทเพลงได้รับความนิยม
อย่างแพร่หลาย ก็จะทำให้ผลกระทบจากการส่งสารเป็นไปอย่างกว้างเกิด
ประสิทธิภาพในการสื่อสารสูง ซึ่งศิลปินเพื่อชีวิตที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศที่
ผู้ศึกษาสนใจศึกษาคือ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ : เจ้าพ่อเพลงรักเพื่อชีวิตยุคปัจจุบัน

ผู้ศึกษาสนใจศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เนื่องจาก
พงษ์สิทธิ์ คำภีร์เป็นอีกหนึ่งศิลปินเพื่อชีวิตที่มีชื่อเสียง โดยเริ่มเป็นที่รู้จักอย่าง
แพร่หลายในปี พ.ศ. 2534 จากผลงานชุด เสือ 11 ตัว โดยมีเพลงที่ได้รับ

ความนิยมอย่างสูงในขณะนั้นอย่างเพลง “ตลอดเวลา”² พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ถือเป็นศิลปินเพื่อชีวิตที่ได้รับความนิยมในกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ได้รับการยอมรับให้เป็นตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่³ และได้สร้างสรรค์ผลงานเพลงที่สะท้อนปัญหาสังคมไว้หลากหลาย สถานภาพทางดนตรีของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์เปรียบเสมือน ความหวังในการเชื่อมต่อกับศิลปินเพื่อชีวิตรุ่นพี่ซึ่งนับวันโรยราตามสังขาร เขาจึงเป็นตัวแทนของคน (เพลงเพื่อชีวิต) ยุคปัจจุบัน (ชูเกียรติ ฉาไธสง, 2549, หน้า 146)

นอกจากนี้จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามิจานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของเพลงเพื่อชีวิตกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างหลากหลาย เช่น งานวิจัยเรื่องบทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 โดย จรุงฤทธิ์ สุวรรณภูสิทธิ์ (2531) งานวิจัยเรื่อง เพลงเพื่อชีวิตกับภาพสะท้อนสังคมไทย: วิเคราะห์เนื้อเพลงเพื่อชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2535-2540 โดย อีรวัดน์ ประกอบบุญ

² อติภพ ภักตร์เดชไพศาล ได้กล่าวถึง เพลงตลอดเวลา จากอัลบั้มเสื้อตัวที่ 11 ของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ว่า งานของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ขึ้นนี้มีส่วนเปลี่ยนแปลงและสลายภาพลักษณ์เดิมของเพลงเพื่อชีวิตอย่างมาก ท่อนสร้อยของเพลง ตลอดเวลา ที่ว่า “ความรักเอยจงตามอย่างนี้ จนชั่วชีวิตโยหาคาความรักไม่เคยพอ” เป็นถ้อยคำที่เต็มไปด้วยความโรแมนติกและพูดถึงความรักอันซื่อสัตย์อย่างโจ่งแจ้งซึ่งต้องนับว่าเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ของเพลงเพื่อชีวิตอย่างถึงที่สุด นิยามเพลงเพื่อชีวิตที่มีเนื้อหาเพื่อมวลชน ผู้ทุกขยากจึงถูกสลายลงทีละน้อยนับแต่นั้น (ดูเพิ่มเติมใน อติภพ ภักตร์เดชไพศาล, 2556, หน้า179)

³ ตำนานเพลงเพื่อชีวิตที่ได้รับการยอมรับรุ่นที่ 1 คือ หงา คาราวาน หรือ สุรชัย จันทิมาธร และตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 2 คือ คาราบาว

(2546) งานวิจัยเรื่อง วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2550 โดย ภัฏฐณิชา นันตา (2553) รวมทั้งการศึกษาการสื่อสาร อุดมการณ์ทางการเมืองผ่านบทเพลงของศิลปินเพื่อชีวิต โดยเฉพาะศิลปินชื่อดังอย่าง วงคาราวาน และคาราบาว เช่น เชาวน์วัจน์ พาณิชย์เสรีวิศิษฐ์ (2552) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของยืนยง โอภากุล และวงคาราบาว ในช่วงปี พ.ศ. 2524-2552 หรืองานวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองผ่านเพลงเพื่อชีวิตกรณีศึกษวงคาราวานและวงคาราบาว โดย อาภากร โรจนบุรานนท์ (2552)

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานศึกษาเกี่ยวกับเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ และงานศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองผ่านเพลงเพื่อชีวิตในบริบททางการเมืองไทยยุคปัจจุบันยังมีอยู่น้อยมาก ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจศึกษาพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ในฐานะตัวแทนศิลปินเพื่อชีวิตยุคปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนแนวเพลงตามยุคสมัยจากเพลงเพื่อชีวิตไปสู่เพลงรักเพื่อชีวิตที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน โดยยังคงการศึกษาบริบททางการเมืองและสังคมที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลง ประกอบกับการศึกษาประเด็นการสื่อสารทางการเมืองในเนื้อเพลง ในฐานะที่บทเพลงเป็นเสมือนกลไกหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในขณะนั้น ทั้งยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวและบันทึกเหตุการณ์ผ่านมุมมองของศิลปิน ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพความต่อเนื่องหรือความเปลี่ยนแปลงของบทบาทเพลงเพื่อชีวิตในสังคมไทย

วัตถุประสงค์

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บริบททางการเมือง สังคม และประสบการณ์ทางการเมืองในชีวิตของพงษ์สิทธิ์ ที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลง ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555 และเพื่อศึกษา ประเด็นการสื่อสารทางการเมืองในบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2555

กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) หากกล่าวถึงความหมายของการสื่อสารในความหมายที่ง่ายที่สุด การสื่อสารคือ กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลจากผู้ส่งสารไปยังบุคคลหรือกลุ่มที่เรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดย ฮาร์โรลด์ ดี ลาสเวลล์ (อ้างถึงใน อากาศ โรจนบุรานนท์, 2552, หน้า 15) ได้อธิบายการกระทำ การสื่อสารว่า ต้องตอบคำถามดังต่อไปนี้ ใคร (who) กล่าวอะไร (says what) ผ่านช่องทางใด (in which channel) ถึงใคร (to who) เกิดผลอะไร (which what effect)

ระวีวรรณ ประกอบผล และทวี สุรฤทธิกุล (อ้างถึงใน ไพรัตน์ ไพบรรณรัตน์, 2556, หน้า 21) ให้ความหมายของการสื่อสารทางการเมืองว่า หมายถึง กิจกรรมใด ๆ ของสถาบันเฉพาะซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการ กระจาย ข้อมูลข่าวสาร ความคิด และทัศนคติอันเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครอง การถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองจากส่วนหนึ่งของระบบ การเมืองไปยังอีกส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ทั้งยังเป็นการถ่ายทอดระหว่าง ระบบสังคมกับระบบการเมืองด้วย การสื่อสารมีหน้าที่หลักในการ ถ่ายทอด

ความรู้และข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบการเมือง การสื่อสารในลักษณะนี้เป็นการสื่อสารทางการเมือง ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองจะช่วยให้ประชาชนสามารถตัดสินใจในประเด็นทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการสื่อสารทางการเมืองเป็นการสร้างความเข้าใจในข้อสรุปหรือข้อถกเถียงระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร จึงเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายทางการเมือง คือการสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้รับสารนั่นเอง

แนวคิดการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) การครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์คือการที่ชนชั้นหนึ่งสามารถครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์ สามารถทำให้ชนชั้นอื่นยินยอมรับอุดมการณ์ของชนชั้นนำเพื่อที่จะสามารถครองอำนาจได้อย่างมั่นคงและถาวร การต่อสู้ทางสงครามอุดมการณ์เพื่อช่วงชิงความยินยอมของมวลชนจึงเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้ แม้แต่ชนชั้นที่กุมอำนาจรัฐอยู่แล้วก็ยังต้องดำเนินการช่วงชิงความยินยอมนี้อยู่เสมอ เพื่อเป็นการรักษาสถานอำนาจของตนให้นานที่สุดผ่านกลไกต่างๆของรัฐ โดยเฉพาะด้านสื่อสารมวลชนเพื่อต่อสู้ทางอุดมการณ์กับฝ่ายที่ต่อต้านท้าทายอำนาจรัฐ ซึ่งกรัมสกีได้ให้ความสนใจกับประเพณี งานการเขียน ละคร นิทานพื้นบ้านและรวมถึงบทเพลง ที่มีลักษณะต่อต้านหรือพยายามสร้าง อุดมการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อครอบงำประชาสังคม (สุรพงษ์ ชัยนาม อ้างถึงใน ลือชัย จิรวินิจนันท์, 2532, หน้า 22) แนวคิดการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ จึงมีความสำคัญในการนำมาอธิบายการปลุกฝัง เผยแพร่ ชูอุดมการณ์ผ่านบทเพลงของศิลปินไปสู่ผู้รับฟัง

โดยเฉพาะหากศิลปินนั้นมีชื่อเสียงมากก็จะทำให้การแพร่กระจายของ
ความคิดนั้นกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

แนวคิดสัญวิทยา (Semiology) เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ได้ให้ความหมายของสัญวิทยาว่า สัญวิทยา (Semiology) คือ
ศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตแห่งสัญญาณ (The life of Signs) สัญวิทยาจะตรวจสอบ
ว่าสัญญาณต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรและมีกฎอันใดบ้างที่ควบคุม
ระบบสัญญาณเหล่านั้น (กาญจนา แก้วเทพ และสุขสม หินวิมาน, 2551, หน้า
407) กล่าวได้ว่าสัญญาณไม่ใช่สิ่งที่มีความหมายในตัวมันเอง แต่ถูกประกอบ
สร้างโดยโครงสร้างอื่น ๆ ที่ทำให้หน่วยสัญญาณนั้นมีความหมายมากกว่าตัวมัน
เอง ดังนั้นสัญวิทยาจึงสามารถวิเคราะห์ได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) เป็นความหมาย
ตรงเข้าใจตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจโดยตรงกันโดยคนสวน
ใหญ่ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เช่น แม่คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูก หรือตาม
พจนานุกรมหมิ่นเป็นสัตว์ 4 เท้า เป็นต้น

2. ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) หมายความว่า
ความหมายแฝง เป็นตัวที่ หมายถึงการประกอบสร้างขึ้นอย่างตรงกันข้ามกับ
ตัวหมายโดยอรรถ กล่าวคือ ถูกประกอบสร้างขึ้นอย่างเป็นอัตวิสัย
(Subjective) โดยในระดับบุคคล เช่น ประสบการณ์ส่วนตัว ความรู้สึกของแต่ละ
คน และในระดับสังคม เช่น วัฒนธรรมของแต่ละสังคม หรือ ค่านิยมของ
แต่ละสังคม

การศึกษาวเคราะห์ความหมายจากเนื้อหาในบทเพลงเพื่อชีวิต ตาม
กรอบแนวคิดสัญวิทยาจึงถือเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์หาความหมายที่ซ่อน
อยู่เนื่องจากบทเพลงเพื่อชีวิตที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองนั้นไม่ได้ใช้ คำ ที่

ตรงไปตรงมาแต่มักใช้คำที่มีความหมายโดยนัย โดยเฉพาะคำเปรียบเปรย ซึ่งเป็นการใช้คำมีความสัมพันธ์กับบริบทและวัฒนธรรมในสังคมนั้น

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษา “การสื่อสารทางการเมืองในบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555 นี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนแรกเป็นกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากการทบทวนงานวิจัย บทความ หนังสือ บทสัมภาษณ์ ข่าวสารที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในบทเพลง โดยคัดเลือกเพลงในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาแบบเฉพาะเจาะจง คือ เฉพาะเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสื่อสารประเด็นทางการเมือง ทั้งหมด 29 เพลง และในส่วนของ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยการลงพื้นที่สนามและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในพื้นที่เฉพาะซึ่งพื้นที่สนามในการศึกษาในครั้งนี้คือ งานแสดงคอนเสิร์ตของศิลปิน พงษ์สิทธิ์ คำภีร์

ในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ คือการเก็บแบบสอบถามจากประชาชน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มแฟนเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์จำนวน 20 คน และ ประชาชนทั่วไป 80 คน เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะประเด็นการสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลง เพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาอย่างหลากหลาย

ผลการศึกษา: การสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555

นับตั้งแต่พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เข้าสู่วงการเพลงเพื่อชีวิตอย่างเต็มตัวจากการออกผลงานชุดแรก ในปี 2530 จนถึงปัจจุบัน (2558) พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีผลงานเพลงทั้งสิ้น 180 เพลง จาก 18 อัลบั้ม (เฉพาะอัลบั้มปกติ ไม่รวมการออกผลงานร่วมกับศิลปินอื่น การรวบรวมเพลง บันทึกการแสดงคอนเสิร์ต ฯลฯ) ตลอดเส้นทางศิลปินที่ผ่านมา พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ได้สร้างสรรค์บทเพลงเพื่อสะท้อนปัญหาทางสังคมและถ่ายทอดแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมือง เสียดสีล้อเลียนการเมือง ผ่านบทเพลงในบริบทที่ต่างกัน เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาการค้าบริการทางเพศ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ตลอดจนการเรียกร้องให้ประชาชนเกิดความสมัครสมานสามัคคีและความรักชาติ ฯลฯ จากที่กล่าวมาในช่วงต้นทำให้เห็นว่าเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีบทบาทในการสื่อสารทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ผู้ศึกษาสนใจว่า บริบททางสังคมการเมือง และ ประสบการณ์ทางการเมืองในชีวิตของศิลปินมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลงอย่างไร และ บทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์มีประเด็นการสื่อสารทางการเมืองในลักษณะใดบ้าง

ผลการศึกษา การสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555 ผู้ศึกษาได้จำแนกผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) บริบททางการเมือง สังคม และภูมิหลังประสบการณ์ทางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555 ที่มีอิทธิพลต่อการ

สื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ 2) ประเด็น การสื่อสารทางการเมืองจากการวิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลง

1. บริบททางการเมือง สังคม และภูมิหลังประสบการณ์ทางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ช่วงปี พ.ศ. 2534-2555 ที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารทางการเมืองผ่านเนื้อหาในบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์

ช่วงที่ 1 เหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและวิกฤติเศรษฐกิจ (ช่วงปี พ.ศ. 2534-2543)

การรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ปี พ.ศ. 2534 โดยคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) นำไปสู่การต่อต้านของประชาชนที่ไม่พอใจการสืบทอดอำนาจของเผด็จการทหารในเหตุการณ์รุนแรงเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 เหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลต่อการเติบโตของการเมืองภาคประชาชนและความกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเน้นการเรียกร้องให้รัฐให้ความสำคัญกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คัดค้านการเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ตลอดจนเกิดการแสวงหาสิทธิมนุษยชนจากการกระจายอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญปี 40 รวมทั้งบรรยากาศความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการเกิดรัฐบาลผสม เช่น การจัดสรรตำแหน่งในคณะบริหาร ทั้งยังประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้าง

โดยประสบการณ์ทางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ในช่วงนี้คือ การร่วมการแสดงคอนเสิร์ตสันติภาพร่วมกับวงคาราวานเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศเพื่อนบ้านในสมัยรัฐบาลชาติชาย แต่ต่อมาเกิดการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2534 และเขาได้แสดงจุดยืนการคัดค้านการยึดอำนาจ

ของ รสช. รวมทั้งการร่วมชุมนุมเพื่อต่อต้านเผด็จการและเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 โดยในปี พ.ศ. 2534 พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ได้ออกผลงานชุดใหม่ชื่อว่าชุด บันทึกการเดินทาง ซึ่งมีเพลงที่แสดงออกถึงประเด็นการคัดค้านนี้อย่างชัดเจนใน เพลง “ขอคืนมา” ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

“สิทธิเสรีถูกเขาช่วงชิงไปต่อหน้า ไม่เคยได้คืนด้วยการขอ ต้องแลกมาด้วยเลือดกับน้ำตาขอคืนมาเถอะขอ ก้มกราบแทบเท้าติดดิน สิ่งที่บอกถึงความ เป็นไทย หัวใจเสรีจะโบยบิน”

หลังเหตุการณ์เหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ได้ออกอัลบั้มชุด “มาตามสัญญา” และได้เขียนเพลง “หวัง” เพื่อสะท้อนความสูญเสียจากเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

“ผู้บริสุทธิ์สองมือสองแขนว่างเปล่า ร่วงกราวลงกองแทบสองบาท ปีกาจรายนังบนเก้าอี้ ไม่เป็นธรรมทุกสิ่งไม่เป็นธรรมทุกอย่าง คนตายก็ตายลงไป คนอยู่ก็สูญต่อไป ประชาชนอย่างเรา ถึงหัวใจเป็นของเรา แต่ความเป็นธรรม เป็นจริงมันมีสิทธิได้แค่บางคน”

นอกจากนั้นแล้ว พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ยังได้เข้าร่วมการสนับสนุนการเมืองภาคประชาชนในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยสรุปแล้วการถ่ายทอดเนื้อหาในบทเพลงของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2543 เป็นการคัดค้านการรัฐประหาร แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของประชาธิปไตย ความสูญเสียและยกย่องวีรชนในเหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม รวมทั้งการกล่าวถึงความวุ่นวายภายใต้รัฐบาลผสมที่เกิดขึ้น สะท้อนความเปราะบางที่มีต่อนักการเมือง ความคิดดังกล่าวสะท้อนผ่านบทเพลงต่าง ๆ ในช่วงนั้น เช่น เพลง “ขอคืนมา”

(2534) “หวัง” “หาย” (2535) “เสื่อ สิงห์ กระทิง แรด” “เปื้อน” (2537) พงษ์สิทธิ์ ยังสื่อสาระในบทเพลงที่กล่าวถึง ปัญหาจากการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม การทิ้งบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในเมืองกรุง รวมทั้ง การปลุกสำนึกรักบ้านเกิด หวนกลับคืนสู่บ้านเกิดเพราะความล้มเหลวในการ ดิ้นรนใช้ชีวิตในเมือง เช่นในเพลง “เข้าเมือง” “ออกเมือง” (2536) “เจ้านาย” (2537) “กลับบ้าน” (2538) “บ้าน” “บาดเจ็บ” (2540) รวมไปถึง การสะท้อนปัญหาในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจโดยเฉพาะปัญหาการว่างงาน ภาวะหนี้สิน การขายบริการและให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิตในสภาวะวิกฤติ เช่นในเพลง “โยโกฮามา” (2540) “สุดใจฝัน” (2541) “เคย” (2541) สัจด์ (2542) “โง่” “สะดือ” (2543)

ยุคนี้ยังถือเป็นยุครุ่งเรืองของ “ผับเพลงเพื่อชีวิต” ที่ทำให้พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีงานและชื่อเสียงอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามผลกระทบจากปัญหา วิกฤติเศรษฐกิจส่งผลต่อวงการเพลงเพื่อชีวิตและศิลปิน ในการปรับตัวเพื่ออยู่รอดโดยการปรับแนวเพลงให้เข้ากับกระแสนิยม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ เพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาวได้รับความนิยมอย่างสูง

ช่วงที่ 2 การเมืองไทยสมัยทักษิณ ชินวัตรและการเข้ารัฐประหารปี 49 โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) (ช่วง พ.ศ. 2544-2549) และ ช่วงที่ 3 การเมืองหลังการรัฐประหารความขัดแย้งทวีความรุนแรง (ช่วง พ.ศ. 2549-2555)

สภาพปัญหาทางการเมืองภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ที่ถูกมองว่าขาดจริยธรรมทางการเมือง เกิดการคอร์รัปชัน เล่นพรรค

เล่นพวก ฯลฯ จนนำไปสู่รวมตัวของกลุ่มประชาชนที่ไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐบาลขณะนั้น เกิดกลุ่มขบวนการกู้ชาติที่พัฒนาไปเป็นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม./เสื้อเหลือง) ที่มีเป้าหมายเพื่อต่อต้านและขับไล่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2549 คณะคปค. ได้เข้ายึดอำนาจการบริหารของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร การรัฐประหารครั้งนั้นนำไปสู่การเกิดกลุ่มแนวร่วมขบวนการต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช./เสื้อแดง) เพื่อต่อต้านการรัฐประหารและสนับสนุนอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร อันส่งผลให้ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองมีภาวะตึงเครียดมากยิ่งขึ้น ตลอดจนความรุนแรงทางการเมืองและความแตกแยกทางสังคม

ช่วงที่สังคมไทยประสบกับปัญหาความแตกแยกแบ่งฝักฝ่ายแบ่งสี จนนำไปสู่การระดมมวลชนเพื่อโจมตีซึ่งกันและกัน รอยร้าวลึกลงในเกือบทุกภาคส่วนของสังคมไม่ว่าแม้กระทั่งในหมู่นักศิลปิน นักเขียน กวี ฯลฯ ที่มีความแตกต่างทางความคิดอย่างชัดเจน ทั้งกลุ่มที่แสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจนหรือกลุ่มที่ไม่เลือกข้างก็อาจถูกตีตราว่าเป็นคนไม่มีอุดมการณ์ ซึ่งในห้วงความขัดแย้งดังกล่าว เป็นช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อพงษ์สิทธิ์ คำภีร์มากที่สุด เนื่องจากกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือ เสื้อเหลือง และอีกกลุ่มคือ กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือ เสื้อแดง ทั้งสองกลุ่มต่างมีเครือข่ายกลุ่มศิลปินที่เข้าร่วมในการแสดงออกทางการเมืองเป็นจำนวนมาก สำหรับฝ่ายพันธมิตรฯ มีเครือข่ายศิลปินอย่าง สุรชัย จันทิมาธร, มงคล อุทก, ชูชู, โฮป, มาลีฮวนน่า, แสง ธรรมดา, แอมเมอร์ ฯลฯ ในขณะที่เครือข่ายศิลปินฝ่าย นปช. อย่าง วิสา คัญทัพ, วัฒน์

วรลยางกูร, ทอม ดันดี, อริสมันต์ พงษ์เรืองรอง, อาเล็ก โชคร่มพฤกษ์, เพลิน พรหมแดน ฯลฯ (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2557) ซึ่งบทบาทของศิลปินบนเวทีการต่อสู้ทางการเมืองทั้งสองฝ่ายต่างมีสำคัญในการให้ข้อมูล ชักจูง ปลุกเร้า ให้กำลังใจมวลชนรวมทั้งการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชุมนุมที่รู้สึกตึงเครียดจากการชุมนุม ซึ่งการให้ความบันเทิงนั้นมักเป็นความบันเทิงที่มีนัยยะทางการเมืองแฝง เช่นการขับร้องเล่นดนตรี หรือการอ่านบทกวีเกี่ยวกับการเมือง

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ นั้นมีความสนิทสนมกับศิลปินซึ่งเลือกข้างฝ่ายพันธมิตรฯมายาวนานทั้งการร่วมงานดนตรี หรือความสัมพันธ์ ประสบการณ์ส่วนตัว โดยในปี พ.ศ. 2549 พงษ์สิทธิ์ได้ร่วมชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตรฯ อาทิ การขึ้นแสดงบนเวทีคอนเสิร์ตกับเครือข่ายศิลปินเพื่อชีวิตกู้ชาติ หรือการขับร้องเพลง จดหมายน้อยถึงนายก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบทเพลงพันธมิตรกู้ชาติ ในชุด “เอาประเทศไทยของเราคืนมา” จึงเป็นเหตุให้เกิดกระแสต่อต้าน พงษ์สิทธิ์จากฝ่ายตรงข้าม

หลังเกิดรัฐประหารในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2549 เกิดกระแสกดดันและต่อต้านต่อพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ทำให้พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ประกาศเป็นกลางทางการเมือง ไม่ร่วมการชุมนุมทางการเมืองกับฝ่ายใดอีก แต่กระแสการต่อต้านพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ กลับทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี พ.ศ. 2553 พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ถูกฝ่ายตรงข้ามมองว่าอยู่ในเครือข่ายศิลปินที่สนับสนุนรัฐบาล ทำให้เกิดการประท้วง ขับไล่ และปั่นป่วนไม่ให้แสดงคอนเสิร์ตในหลายจังหวัด จากความกดดันทางการเมืองที่เกิดขึ้น พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ได้เสียดสีสภาพการเมืองและสังคมดังกล่าวไว้ในเพลง “นครลิง” ซึ่งอยู่ในชุด 25 ปี มีหวัง ว่า

“ชนชาวสิงหมีเหลืองแดง แถมมีสิงสีน้ำเงิน พัลวนสับสนวุ่นวาย ต่าง
สิงต่างก็ต่างสี เข้าต่อตีเอาให้ตาย นำอ้อบายพี่น้องนครสิง”

“ถูกบังคับให้เลือกสีเลือกไม่ได้อาจถึงตาย หน้าอ้อบายพี่น้องสมอง
สิง”

โดยพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ได้เคยให้สัมภาษณ์ต่อกระแสความกดดัน ความ
แตกแยก ครั้งนี้ว่า

“ผมไม่อยากจะเลือกข้างเลย จริง ๆ เรื่องนี้ถ้ามันมาเยอะ ผมได้รับการ
การติดต่ออยู่เหมือนกัน ขึ้นหรือไม่ขึ้นเวทีก็ไม่ใช่ไร สีแดงก็เพื่อนฝูงสีเหลือง
ก็พี่น้องกัน ผมคิดอยู่หลายวันทั้งสองฝ่ายเป็นแฟนเพลงของผมทั้งนั้น ผมว่า
มันอยู่ที่ว่าเราทำได้ทำหน้าที่ของเราดีที่สุดหรือยังแน่นอนนักร้องเพื่อชีวิตมันเกิด
จากสภาพสังคมการเมือง ที่มันเกิดจากตรงนั้นผมไม่ปฏิเสธ น้ำหงา (สุรชัย
จันทิมาธร) ก็ไปขึ้นเวทีพันธมิตรฯ ผมก็ว่าดี ตามใจน้ำเขา บางคนก็บอกว่าอยู่
เฉย ๆ ไม่ได้นะต้องขึ้น พูดจริง ๆ ผมมีเพลงที่พูดเรื่องบ้านเมืองหลายเพลง
เขียนมาเยอะแล้ว เอาเป็นว่าผมตัดสินใจแล้ว ขอให้ ผมอยู่บนเวทีของผม
เถอะ” (อินทชัย พาณิชกุล, 2557)

การสื่อสารทางการเมืองในช่วงนี้ ของพงษ์สิทธิ์เป็นช่วงที่มีแรงกดดัน
ทางการเมืองสูง ประกอบ กับบริบทความขัดแย้งในสังคม จึงทำให้บทเพลง
ในช่วงนี้เป็น เพลงที่มีเนื้อหาตรงไปตรงมามากที่สุด โดยในชุด ประชาชนเต็ม
ขั้น (2548) บันทึกลงบนถนน (2549) และวันใหม่ (2550) ทั้งสามชุดเป็นชุด

ที่เต็มไปด้วยเพลงเพื่อชีวิตไม่มีเพลงรักเลย⁴ โดยมีเนื้อหาหลัก ๆ เป็นการเล่าเรื่อง เสียตสี เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งการชุมนุมทางการเมือง การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายและรัฐบาล ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้ของประเทศไทย ความแตกแยกในสังคม รวมทั้งการเรียกร้องให้เกิดความสามัคคีในสังคม เช่น ในเพลง “โอเอ” (2549) “บันทึกคนบนถนน 1-3” “เด็กน้อย” (2549) 19 ก.ย. 49 (ประเทศไทยเอ๋ย) (2550) “นครลิง” “ปรองดอง” (2555)

ผลการศึกษาพบว่า บริบททางการเมืองสังคมและประสบการณ์ทางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีอิทธิพลต่อการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะบริบททางการเมืองช่วงเหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 และช่วงความขัดแย้งทางการเมือง ปี พ.ศ. 2549-2555 เป็นช่วงที่สร้างแรงกดดันต่อศิลปินในการประพันธ์เพลงอย่างมาก อีกทั้งตัว พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เองก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการชุมนุมทางการเมืองโดยตรงกับเหตุการณ์ทั้งสองครั้ง คือเข้าร่วมกับกลุ่มศิลปินเพื่อประชาธิปไตยในการต่อต้านการสืบทอดอำนาจเผด็จการทหารในเหตุการณ์เหตุการณ์รุนแรงในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 และเข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายศิลปินเพื่อชีวิตภูชาตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในการต่อต้านระบอบทักษิณในช่วงปี พ.ศ. 2549 ทำให้การถ่ายทอดมุมมองทางการเมืองของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ผ่านเนื้อหาในบทเพลงช่วงดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นจริงในสังคมผ่านฐานความคิดทางการเมืองของตัวศิลปิน

⁴ เนื่องจากเพลงเพื่อชีวิตในยุคนี้มีความเป็น “เพลงตลาด” มากขึ้นและถูกสังคมครหาว่า เพลงเพื่อชีวิต “ตายไปแล้ว” พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ จึงตั้งใจทำเพลงเพื่อชีวิตสะท้อนสังคม ล้วน ๆ เพื่อพิสูจน์สังคมว่าเพลงเพื่อชีวิตยังไม่ตาย

นอกจากนั้นผลการศึกษายังพบข้อสังเกตว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางในการถ่ายทอดเนื้อหาในบทเพลงยังขึ้นอยู่กับ บริบท ส่วนตัวของศิลปิน โดยเฉพาะด้านช่วงวัยอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ญัฎฐณิชา นันตา (2553) ว่า เมื่อศิลปินเริ่มอึดตัวกับวงการเพื่อชีวิต การต่อสู้และช่วงชีวิตที่ยาวนาน การมองปัญหาจึงมีความนุ่มลึกทางความคิดด้านปรัชญามากขึ้น ทำให้ถูกสังคมมองว่าไม่มีพลังในการเรียกร้องเช่นในอดีต ซึ่งประเด็นนี้ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ได้ให้ความเห็นว่า “เรื่องราวในเพลงแต่ละช่วงมันบอกตัวเราอยู่แล้ว บอกความคิดแต่ละช่วงอายุของเรา แต่ ณ อายุตอนนี้ผมจะกลับไปแต่งเพลงแบบตลอดเวลานั้นก็ไม่ได้แล้ว มันเลยจุดนั้นมาแล้ว ผมจะไปแต่งเพลงถึงเพื่อนก็ไม่ได้อีกแล้ว กลายเป็นตอนนี้เราต้องมาหาเรื่องอื่น ๆ มาเล่าใหม่” (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2555)

2. ประเด็นการสื่อสารทางการเมืองจากการวิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลง

จากการศึกษาประเด็นการสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555 สามารถสรุปภาพรวมได้ 5 ประเด็น ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิ เสรีภาพ และอำนาจของประชาชนแสดงในเห็นถึงอุปสรรคของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ปัญหาระบบเลือกตั้งในการเมืองไทย การต่อต้านอำนาจเผด็จการและเรียกร้องให้เกิดความเสมอภาคในสังคม เนื่องด้วยการส่งเสริมให้เกิดตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลหรือนโยบายของรัฐเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น เพลงขอคืนมา, หวัง, เสือ สิงห์ กระทิง แรด เป็นต้น

2. เสียดสีพหุกรรมอันมิชอบของนักการเมือง ข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ การคอร์รัปชัน การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การใช้อำนาจโดยมิชอบ ตลอดจนการให้กำลังใจเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เช่นเพลง ยอดชาย, ครีบนาย, ตำรวจ เป็นต้น

3. สะท้อนความทุกข์ยากของประชาชนและเสียดสีสภาพสังคมการเมืองในช่วงนั้น ๆ อาทิ การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและสังคมโดยรวม เช่น ปัญหาความยากจน การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม/เหลื่อมล้ำ วาทกรรมการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ของประชาชน และเรียกร้องให้รัฐให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมถึงการเสียดสีสภาพความเป็นไปของสังคม ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างกลุ่มคนในสังคม เช่นเพลง เจ้านาย, บ้าน, นครลิง เป็นต้น

4. ส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยม แสดงให้เห็นถึงเกียรติภูมิของชาติ ความเสียสละของบรรพบุรุษ กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจระหว่างคนในชาติ สร้างความสามัคคีในชาติ การเสียสละเพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติ และสร้างความภาคภูมิใจ สำนึกรักแผ่นดินบ้านเกิด เช่นเพลง ทุกลมหายใจ, ประเทศไทยรวมเลือด, เกิดอยู่เมืองไทย เป็นต้น

5. ส่งเสริมสันติภาพและต่อต้านสงคราม แสดงให้เห็นถึงผลกระทบและความสูญเสียจากความรุนแรงโหดร้ายในสงครามหรือปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น เช่นเพลง เด็กชายรามี่, เหตุเกิดรัฐฉาน เป็นต้น

บทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีประเด็นการสื่อสารทางการเมือง การแสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นไปของบ้านเมืองอย่างหลากหลายและมีความ

สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและสังคมในช่วงนั้น ๆ แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่าบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง (รวมถึงเพลงที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่) ไม่เป็นที่รู้จักของผู้ฟังโดยทั่วไป โดยบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ที่มีลักษณะการสะท้อนสภาพปัญหาสังคมจะเป็นที่รู้จักมากกว่า เช่นเพลง ยอดชาย, หนุ่มน้อย, ม.ให้อะไร, โรงเรียนของหนู, ไถ่เธอคืนมา ในขณะที่เพลงที่ได้รับความนิยมอย่างมากของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์เป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ความหวังใจ ความหวังและการให้กำลังใจในการใช้ชีวิต เช่นเพลง คิดถึง, ตลอดเวลา, เสมอ, แค่นั้น, สุดใจ, รักเดียว ซึ่งเพลงเหล่านี้ยังคงได้รับความนิยมอย่างสูงมาจนถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาแล้วผู้ศึกษาเห็นว่าสาเหตุที่พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ได้รับฉายาว่าเป็น เจ้าพ่อเพลงรักเพื่อชีวิตในเมืองไทย นั้นสามารถสรุปได้ 3 ประเด็นคือ

1. ธุรกิจตลาดเพลง กล่าวคือ เมื่อพงษ์สิทธิ์ เริ่มมีชื่อเสียงนั้นวงการเพลงเพื่อชีวิตอยู่ภายใต้เงากระแสทุนนิยม การสร้างสรรค์เพลงเพื่อชีวิตให้ขายได้ นั้นต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดเพลง ประกอบกับการเติบโตของธุรกิจฉบับเพลงเพื่อชีวิต

2. มีเอกลักษณ์แตกต่างจากศิลปินเพื่อชีวิตอื่น กล่าวคือ ในยุคนั้นการที่จะมีศิลปินแจ้งเกิดโดยไม่อยู่ภายใต้ปีกของศิลปินเพื่อชีวิตระดับตำนานอย่าง คาราวันและคาราบาวนั้นเป็นเรื่องยาก (แม้พงษ์สิทธิ์จะเริ่มต้นเส้นทางศิลปินโดยการติดตามวงคาราวาน และการได้รับการช่วยเหลือจากศิลปินเพื่อชีวิตท่านอื่น เช่น เล็ก คาราบาว หรือพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ แต่ท้ายที่สุดพงษ์สิทธิ์ ก็สามารถยืนหยัดตนเองเป็นศิลปินเพื่อชีวิตที่โดดเด่นของยุคสมัยได้สำเร็จ) การฉีกแนวเพลงเพื่อชีวิตจากเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคมและ

การเมืองอย่างเข้มข้นไปสู่ แนวเพลงรักเพื่อชีวิต ที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้งจึงทำให้พงษ์สิทธิ์ คำภีร์มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากตำนานเพลงเพื่อชีวิตทั้งสองวง และกลายเป็นทางเลือกหนึ่งให้ผู้ฟัง

3. ช่วงวัย พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีผลงานเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ความห่วงใยของหนุ่มสาว ที่ได้รับความนิยมอย่างเพลง ถึงเพื่อน ตลอดเวลาเสีย 11 ตัว คิดถึง ฝัโรงเย็น สุดใจ เสมอ ไถ่เธอคืนมา โยโกฮามา ฯลฯ ในช่วงอายุ 20-30 ปี ซึ่งช่วงวัยเองก็มีผลต่อความคิด อารมณ์ ความรู้สึกในการสร้างสรรค์เพลงและเพลงเหล่านี้ก็ยังคงเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นยุคปัจจุบัน

ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ชี้ให้เห็นว่าความเป็นเจ้าพ่อเพลงรักเพื่อชีวิต มีข้อดีประการหนึ่งคือทำให้สามารถเชื่อมโยงกับผู้ฟังรุ่นใหม่ได้อย่างง่าย บทเพลงเก่า ๆ ที่เกี่ยวกับความรักของพงษ์สิทธิ์ ถูกนำมาขับร้องอยู่เสมอ แต่ในขณะที่ตัวกันเองเมื่อผู้ฟังนิยมฟังเพลงรักเป็นหลัก ก็เห็นว่าในงานแสดงคอนเสิร์ตต่าง ๆ การนำเพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนปัญหาสังคมของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มาแสดงนั้นจะถูกพบได้น้อยลงทุกที นอกจากนั้นข้อมูลการเก็บแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รับฟังเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ บ้างเป็นบางครั้ง ผู้ฟังต่างให้ความหมายต่อประเด็นการสื่อสารผ่านเนื้อหาในบทเพลงนั้น ๆ แตกต่าง โดยส่วนใหญ่เห็นว่าพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เป็นศิลปินที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองและสามารถสะท้อนปัญหาในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านการเล่าเรื่อง ใช้ภาษาที่ง่าย กระตุ้นให้ผู้ฟังคล้อยตามได้เป็นอย่างดี ส่วนข้อจำกัดในการสื่อสารทางการเมืองคือบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เป็นการสื่อสารที่เกิดจากความคิดเห็นทางการเมืองส่วนตัวของศิลปิน

และเพลงที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่ก็เป็นแนวเพลงเกี่ยวกับความรัก ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม การเมือง หรือในบางกรณีผู้ฟังอาจจะเคยฟัง หรือรู้จักเพลงที่เกี่ยวกับสังคม การเมืองของพงษ์สิทธิ์ แต่ก็มี ความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าเป็นบทเพลงของศิลปินเพื่อชีวิตคนอื่น

อภิปรายผลการศึกษา: การสื่อสารทางการเมืองผ่านตัวบทเพลงของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์

จากการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองผ่านบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2555 มีประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาอภิปรายผล การศึกษาดังนี้

การสื่อสารเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารนั้น จำเป็นต้องอาศัยศักยภาพของผู้ส่งสาร เพื่อสร้างความหมายให้ผู้รับสาร คล้อยตามและยอมรับในที่สุดนั้น จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าศักยภาพของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ในฐานะศิลปินผู้ถ่ายทอดสารทางการเมืองผ่านบทเพลงไปสู่ ผู้รับสาร ประกอบไปด้วยทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก คือ บริบทที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ อุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยภายในคือ ความรู้ความสามารถ ความคิดทางการเมือง ประสบการณ์ทางการเมือง และช่วงวัยอายุ ฯลฯ ที่ส่งผลต่อการสื่อความคิดทางการเมือง ผ่านเนื้อหาคำร้องในบทเพลง การเลือกใช้คำและภาษา (การใส่รหัส) การ วิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ โดยเฉพาะการเลือกใช้คำ โดยนัยนั้น ศิลปินต้องคำนึงถึงแบบแผน วัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม และ บริบทที่เกิดขึ้นมีใจเพื่อทำให้คำมีความสละสลวยเพียงอย่างเดียวแต่ยังจะช่วยให้ผู้ฟังมีความรู้สึกเข้าใจ คล้อยตามได้ง่าย ศิลปินที่จะทำให้การสื่อสารของตน

สัมฤทธิ์ผลได้นั้น จึงต้องมีความเข้าใจภูมิหลังของผู้ฟังด้วยเช่นกัน การใช้คำอุปมาและคำเปรียบเปรยซึ่งเป็นการให้ความหมายโดยนัย ถูกนำมาใช้บ่อยในการสร้างสรรค์บทเพลง ดังเช่นเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ที่กล่าวถึงแนวคิดหรือ เหตุการณ์ทางการเมือง เช่น

“มีมือปีศาจ เช่นฆ่าให้ล้มหายตายจากแย่งชิงสิ่งหวังอันสูงค่า
กระชากलगอเวจี” (เพลง หวัง)

“ชายสัมปทานซักรักเข้าบ้าน หลบเลี้ยงภาษีแปรรูปตรงโน้น กินรวบ
ตรงนี้ ลิงค่างชะนีอ้อมตามผู้นำ” (เพลง บันที่กบนถนน 3)

“ผู้นำสิงตนก่อนเก่า กองทัพสิงเข้าขับไล่ เก่งกาจ ฉลาดเกินคน”
(เพลง นครลิง)

อย่างไรก็ตามการที่ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) จะทำความเข้าใจและยอมรับความคิดในสารที่สื่อออกมานั้นก็ไม่ได้เป็นไปได้โดยง่าย ผู้รับสารในฐานะปัจเจกที่มีอิสระในการที่จะเลือกรับและคล้อยตามความคิดนั้นซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการเช่นกัน คือ ภูมิหลังปัจจัยทางสังคม เช่น แบบแผน ค่านิยม และ ภูมิหลังปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อุปนิสัย ความเห็นส่วนตัวทางการเมือง รวมทั้ง อัตรากาความถี่ในการรับสาร เป็นต้น

บทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งมีเนื้อหาอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในบทเพลงอย่างหลากหลาย ถูกนำมาผลิตซ้ำให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องในสังคม และยังถือเป็นสื่อปัจจุบันที่เข้าถึงได้ง่าย บทบาทของศิลปินและเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ในฐานะกลไกสื่อสารมวลชน ที่ให้ข้อมูล ความรู้ความเข้าใจต่อสังคมการเมืองทั้งทางตรง ทางอ้อม ทั้งโดยรู้ตัวและมิรู้ตัว ช่วยให้เกิดการ

ตัดสินใจเมื่อเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ทางการเมือง การแสดงออกทางการเมือง หรือเรียกว่าเป็นแรงผลักดันจากการรับข้อมูลข่าวสารนั่นเอง

บทเพลงเพื่อชีวิตจึงเป็นกลไกหนึ่งในการใช้อำนาจที่มีลักษณะของการ จูงใจ โน้มนำและกล่อมเกลาคำความรู้สึกของผู้คน เพื่อให้เกิดการยอมรับ ชุดความคิดหนึ่ง ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าชุดความคิดในบทเพลงของ พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ มีทั้งการส่งเสริมอุดมการณ์หลักเช่น ส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยม และการทำลายอุดมการณ์หลัก เช่น การวิพากษ์วิจารณ์กระแสชาตินิยม หรือปัญหาในระบบการศึกษา เช่น

“ได้เกิดเป็นคนไทย มีความภาคภูมิใจสืบสานความยิ่งใหญ่ เผ่าพงษ์เราสร้างให้เมื่อใด เราอ่อนไหว ศัตรูทั้งใกล้ไกลจะเข้ามาทำลาย” (เพลง ประเทศไทยรวมเลือด)

“ประเทศไทย รวมเลือดเนื้อ เนื้อของใคร เลือดของใคร มีใครสนบ้าง” (เพลง ประรองดอง)

“ไม่ได้สอนให้เรียนแข่งขันอย่างคลั่งบ้าไม่ได้สอนคิดบ้างว่าเป็นคนเหนือคน จบเห็นแก่ตนแต่งงานสืบพันธุ์แล้วตาย” (เพลง มหาลัยให้อะไร)

บทเพลงเพื่อชีวิต จึงเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เชิงวัฒนธรรมในสงครามแย่งชิงพื้นที่ความคิด (War of position) แม้ความเข้มข้นในการต่อสู้ทางการเมืองจะลดลงจากอดีตอย่างมาก กล่าวคือ บทเพลงเพื่อชีวิต เคยเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ของชนชั้นที่ผู้ถูกกดขี่ ในการทำลายการครองอำนาจนำของชนชั้นปกครอง ช่วง ปี พ.ศ. 2516 จนถึงช่วงที่ศิลปินเพื่อชีวิตเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองในป่า โดยการพยายาม แทรกซึม ทำลายกลไกทางอุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง ดังที่ปรากฏเป็นการต่อสู้ทางวัฒนธรรมผ่านเพลงเพื่อชีวิต และเพลงปลุกใจ ตามที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2544) ได้เสนอความเห็น

เกี่ยวกับลักษณะของ เพลงเพื่อชีวิตและเพลงปลุกใจไว้อย่างน่าสนใจว่า “เพลงปลุกใจ (หรือเพลงปฏิวัติ/เพื่อชีวิต) เพลงเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทในการ “ให้การศึกษา” หรือ “ทำให้คนเชื่อ” ในสาระทางการเมืองที่มีอยู่ในเพลง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เพลงเหล่านี้เป็นเพลงเพื่อคนที่เชื่ออยู่แล้ว ไม่ใช่สำหรับ ทำให้คนที่ยังไม่เชื่อหันมาเชื่อ สำหรับคนพวกหลัง เนื้อหาของเพลงที่มี ลักษณะการเมืองอย่างสูงเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ยากจะ “ซาบซึ้ง” ได้ แต่สำหรับพวก ที่เชื่อในอุดมการณ์ที่เพลงเหล่านี้สะท้อนอยู่แล้ว เพลงช่วยทำให้เกิดกำลังใจ, มีความสุข บั่นเทิง, ให้ความรู้สึกร่วมกัน “ชุมชน” ร่วมกับผู้อื่น พูดอย่างสั้น ๆ ก็คือ “ปลุกใจ” นั่นเอง” (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544, หน้า 147) ปัจจุบัน แม้ว่าบทบาทของบทเพลงเพื่อชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเทียบกับ ในอดีต โดยเฉพาะบทบาทเพลงเพื่อชีวิตของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ที่ผู้ศึกษาได้ ศึกษาในฐานะตัวแทนของบทเพลงเพื่อชีวิตในปัจจุบันที่ได้รับความนิยม ซึ่งก็ พบว่าบทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เองก็ได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคม และการเมืองในห้วงนั้น ๆ เหมือนกับเพลงเพื่อชีวิตในยุคก่อน ๆ แต่จุดขาย หรือ จุดที่ทำให้พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เป็นที่จดจำ ไม่ใช่ในฐานะศิลปินเพื่อชีวิต ที่ ร้องเพลง “ต่อสู้” “ปลุกใจ” หรือ “เพื่อสังคม” ลักษณะของเนื้อหา สาระใน บทเพลงของพงษ์สิทธิ์แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับเพลงเพื่อชีวิตในอดีต โดยเฉพาะ ในด้านความเข้มข้นของอุดมการณ์ทางการเมือง นับได้ว่าเป็นพลวัตการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งของบทเพลงเพื่อชีวิต

บทบาทของเพลงเพื่อชีวิตในสังคมปัจจุบันคือการที่บทเพลงเพื่อชีวิต ยังคงทำหน้าที่ เสียดสีสะท้อนปัญหาสังคม วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐ เป็นการสะท้อนว่ารัฐไม่สามารถควบคุมแหล่งข้อมูลในการรับสารของ ประชาชนได้อย่างเด็ดขาด และการพัฒนาการสื่อสารทางการเมืองยังคงเป็น

พื้นฐานสำคัญในการอธิบายพัฒนาการความเป็นประชาธิปไตยได้ กล่าวคือ สังคมที่เป็นประชาธิปไตยนั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมที่มีการสื่อสารทางเดียว ตามทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายการสื่อสารที่ถูกควบคุมโดยรัฐว่าผู้รับสารจำเป็นต้องรับสารนั้นโดยปราศข้อโต้แย้ง แต่สังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมักให้ความสำคัญกับมติมหาชน และเปิดโอกาสให้มีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร ประชาชนไม่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูล

บทสรุป: เพลงเพื่อชีวิตกับการเมืองไทยในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงเพื่อชีวิต และการเปลี่ยนแปลงทางบริบทการเมืองในสังคมปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่มีความเข้มข้นเท่าในอดีต ดังเช่น ช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 กล่าวคือ ยุคที่ศิลปินเพื่อชีวิตถูกมองว่าเป็นศิลปินฝ่ายซ้าย ที่กระทำการต่อสู้เชิงจิตวิทยา กับฝ่ายรัฐอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวา เรียกว่าง่ายคือการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างเพลงเพื่อชีวิต กับ เพลงปลุกใจ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2523 ที่บทบาทของเพลงเพื่อชีวิตถูกลดทอนลงจากเพลงปฏิวัติหรือเพลงป่า เป็นเพียงเพลงสะท้อนสภาพสังคม และจุดเปลี่ยนสำคัญอีกครั้ง คือ หลังเกิดกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและกลุ่มแนวร่วมขบวนการต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ เพลงเพื่อชีวิตก็ถูกแบ่งเป็นเพลงของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดงโดยปริยาย การเกิดแนวร่วมศิลปินเพื่อชีวิตแสนขนานบนเวทีการต่อสู้ทางการเมืองที่กลุ่มหนึ่งเรียกว่า “ศิลปินกู้ชาติ” และอีกฝ่ายคือ “เพลงคนเสื้อแดง” ไม่ว่าจะศิลปินจะเลือกข้างใด สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือต่างฝ่ายต่างโจมตีอีกฝ่ายว่า ทอดทิ้งอุดมการณ์ ไม่มีจุดยืน และทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งหมดนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่คำ

ครหาที่ว่า “เพลงเพื่อชีวิตตายไปแล้วจากการรับใช้สังคม” ศิลปินเพื่อชีวิตต่างก็แต่งเพลงตามความคิด อุดมการณ์ทางการเมืองของตนที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและอาจไม่ได้รับใช้ชนชั้นผู้ยากไร้ หรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งอีกต่อไป ในส่วนของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ นั้น แม้จะมีบทเพลงมากมายที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นไปในบ้านเมือง สะท้อนปัญหาสังคม และมีเนื้อหาเกี่ยวกับอุดมการณ์ ความคิดทางการเมือง แต่บทเพลงเหล่านี้ไม่ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในกลุ่มผู้ฟังโดยทั่วไป พงษ์สิทธิ์ คำภีร์จึงถูกจดจำในฐานะตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 3 ในแบบเจ้าพ่อเพลงรักเพื่อชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และสุขสม หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิด เศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- จรรยารัตน์ สุวรรณภูสิทธิ์. (2531). *การศึกษามทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ ขบวนการนักศึกษาช่วง 2516-2519*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลิมชัย นาคแสนพญา. (2553). *การสื่อสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชูเกียรติ ฉาโรสง. (2549). *สายน้ำชีวิต พงษ์สิทธิ์ คำภีร์*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาสน์.

ณัฐธินิชา นันตา. (2553). *วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย*

พ.ศ. 2525-2550. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพรัตน์ ไพพรรณรัตน์. (2556). *เพลงปลุกใจที่สะท้อนและส่งเสริมให้*

ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมือง. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญา
ดุษฎีบัณฑิต, สาขาการเมือง, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

ลือชัย จิรวินิจนนท์. (2532). *เพลงเพื่อชีวิต: การนำเสนออุดมการณ์ใหม่*

(ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519).

สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). *เราสู้: เพลงพระราชานิพนธ์การเมืองกับ*

การเมืองปี 2518-2519, ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง. กรุงเทพฯ:
6 ตุลารำลึก.

สุรชัย ยิ้มประเสริฐ. (2557). *เพลงเพื่อชีวิตสิ้นมนต์ขลัง*. เข้าถึงได้จาก

<http://www.prachatai.com/journal/2014/12/56953>

อดิเทพ ภัทรเดชไพศาล. (2556). *เสียงเพลง วัฒนธรรม อำนาจ*. กรุงเทพฯ:

มติชน.

อากาศ โรจนบุรานนท์. (2552). *การสื่อสารทางการเมืองผ่านเพลงเพื่อชีวิต*

กรณีศึกษาวงคาราวานและวงคาราบาว. วิทยานิพนธ์ปริญญา
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, แขนงวิชาการเมืองการปกครอง, สาขาวิชา
รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อินทรชัย พาณิชกุล. (2557). พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ “เราหนีการเมืองไม่พ้น.

เข้าถึงได้จาก [http://www.posttoday.com/analysis/
interview/285854](http://www.posttoday.com/analysis/interview/285854)

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. (2555). เปิดหัวใจเพื่อชีวิต 25 ปี ปู พงษ์สิทธิ์

คำภีร์. เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/>

Entertainment/ViewNews.aspx? NewsID=9550000138501